

Klaasike veini, tükike juustu

Sirje Mäearu

Eesti keele instituudi keelenõuandjatel on küsitud veini- ja juustunimetuste õigekirjutust. Küsimusi on nii kirjepildi, algustähe, kokku-lahkukirjutuse kui ka kirjavahemärkide kohta.

„Chardonnay“, 'Chardonnay', Chardonnay

Tihti peale saavad veinid oma nime selle viinamarjasordi järgi, millest nad valmistatakse.

Viinamarjasortide nagu muudegi taimesortide nimesid kirjutatakse mitteamalases (st üldkeelses) tarvituses jutumärkides. Teistest keeltest võetud sordinimede algustäheortograafiat ei muudeta: „*Cabernet Sauvignon*“ (NB! Siinses artiklis on näited kursiivis), „*Chardonnay*“, „*Chenin Blanc*“, „*Grenache*“, „*Lambrusco*“, „*Merlot*“, „*Pinot Noir*“, „*Riesling*“, „*Sauvignon Vert*“, „*Tempranillo*“. Erialases tarvituses kirjutatakse sordinimed ülakomade vahel: '*Cabernet Sauvignon*', '*Chardonnay*', '*Chenin Blanc*', '*Grenache*', '*Lambrusco*', '*Merlot*', '*Pinot Noir*', '*Riesling*', '*Sauvignon Vert*', '*Tempranillo*'.

Märkus. Eestikeelsetes sordinimedes kirjutatakse esimene sõna suure tähega: üldkeele tekstis „*Jõgeva kollane*“, „*Krügeri tuviõun*“, „*Liivi kollane munaploom*“, erialatekstis '*Jõgeva kollane*', '*Krügeri tuviõun*', '*Liivi kollane munaploom*'.

Sordi järgi saadud tootenimesid kirjutatakse läbiva suurtähega ja ilma kirjavahemärkideta: *Cabernet Sauvignon*, *Grenache*, *Lambrusco*, *Merlot*, *Pinotage*, *Pinot Noir*, *Zinfandel*, *Tempranillo*; *Chardonnay*, *Chenin Blanc*, *Gewürztraminer*, *Riesling*, *Sauvignon Vert*. Tavaks on saanud liigisõnata kasutus, nt *Merlot*' veini asemel *Merlot*.

Roqueforti juust, Roquefort, rokfoor

Peale sordinime võib veinile nime anda ka kohanimi. Kohanimi esineb tihtipeale ka juustusortide nimedes. Täiendiks olev nimi kirjutatakse suure tähega oma harilikul kujul ning seda tuleb käänata: *Appenzelli juust*, *Brie juust*, *Burgundia vein*, *Cheddari juust*, *Chianti vein*, *Gorgonzola juust*, *Gouda juust*, *Gruyère'i juust*, *Havarti juust*, *Hollandi juust*, *Kostroma juust*, *Maasdami juust*, *Morbier' juust*, *Shirazi vein*, *Stiltoni juust*, *Šveitsi juust*, *Tilsiti juust*, *Tokaj vein*.

Siingi saab liigisõna ära jätta (eeskätt riikidest väiksemaid kohti märkivate nimede järelt): *joob Chianti veini* ~ *Chiantit*, *Shirazi veini* ~ *Shirazi*, *Tokaj veini* ~ *Tokajd*, *klaas Prosecco veini* ~ *Proseccot*, *ostab Stiltoni juustu* ~ *Stiltonit*, *Edami juustu* ~ *Edamit*, *Emmentali juustu* ~ *Emmentali*, *tükike Brie juustu* ~ *Bried*, *Morbier' juustu* ~ *Morbier'd*, *maitseb Port Salut' juustu* ~ *Port Salut'd*, *Roqueforti juustu* ~ *Roqueforti*, aga vrd *Prantsuse vein*, *Tšiili vein*, *Uus-Meremaa vein* (nimi näitab päritolumaad), *Šveitsi juust*, *Hollandi juust*, *Eesti juust*, *Vene juust*, *Lapimaa juust* (nimi näitab sorti või päritolumaad).

Mõne nime ja nimisõna ühendi kõrval käibib nimest lähtuv mugand, mis kirjutatakse väikese tähega ja püstkirjas: *Bordeaux' vein* ja *bordoo*, *Madeira vein* ja *madeira*, *Marsala vein* ja *marsala*, *Moseli vein* ja *moosel*, *Rieslingi vein*, *Riesling* ja *riisling*, *Roqueforti juust*, *Roquefort* ja *rokfoor*, *Champagne'i vahuvein* ja *šampanja* (kõnekeeles märgib sõna *šampanja* nagu ka *sampus* igasugust vahuveini), *Malvasia vein* ja *malvaasia*, *Tokaj vein* ja *tokai*, *Parma juust* ja *parmesan*, või puhtvõorkeelne sõna ehk tsitaatsõna (kirjutatakse väikese tähega ja harilikult kursiivis, kui muu tekst on püstkirjas): *La Mancha juust* ehk *manchego*: ostis tüki *manchego't*.

Nimest lähtuvad ka *šerri* ~ *heres* (Jerez), *kahoor* (Cahors), *portvein* (Porto), *reinvein* (Rein). Peale nende on teisigi eesti keeles mугanenud võõrnimetusi: *brõnsa*, *feta*, *glögi*, *klarett*, *muskatell*, *raklett*, *sake*, *sekt*, *suluguni*. Tootenimedes selliste sõnade lähtekuju ei muudeta: *Muscatel de Setubal*, *Blossa Ekologisk Vinglög*, *Barbadillo Pedro Ximénez Sherry*.

Võõrkeelsed nimetused, mis ei ole eesti keeles muganenud, kirjutatakse eesti tekstis tsitaatsõnana: *amontillado, bocconcini, burrata, caciotta, cava, halloumi, manzanilla, mascarpone, mimolette, mozzarella, oloroso, pecorino, provolone, ricotta, rosé* (ka mugandina *rose*), *taleggio*. Liigisõna pole vaja (tuntumatele) nimetustele lisada, nt *ricotta* asemel *ricotta*-juust, *cava* asemel *cava*-vein.

Duc de Foix Cava Brut, Red Leicester

Kui eesti keeles muganemata sõnad kuuluvad võõrpäritolu tootenimesse, pole vaja selle kirja muuta, sest võörnimesid kirjutatakse muutmata kujul: *Amontillado Contrabandista, Fino Inocente, Duc de Foix Cava Brut, Chic Barcelona Rosé Semi Sec Cava, Pecorino Romano, Prosecco Brut Spumante, Prosecco Frizzante del Veneto*. Kui sellised keelendid esinevad eesti tekstis väljaspool nime, tuleb need kirjutada eesti õigekirjutusreeglite kohaselt kaldkirjas, nagu tsitaatsõnade puhul tavaks: joob *cava*'t. Samuti tuleks kontrollida, kas keelendil pole olemas eestikeelset vastet. Nt viimastes näidetes olevate keelendite *frizzante* ja *spumante* vastetena on eesti keeles käibel vastavalt *pärlvein* ja *vahuvein*.

Veinide võõrkeelsed tootenimed võivad sisaldada tootja nime, sarjanime, viinamarjasordi nime, kaubamärki, laagerdusaega märkivat nimetust, kvaliteediklassi nimetuse lühendit jm: *Chardonnay di Toscana 2013, Couleurs Du Sud Chardonnay, Federico Paternina Rioja Reserva, Pinot Noir delle Venezie IGT, Bardolino Chiaretto Classico DOC, Bonacchi Chianti Riserva, Case Sparse Chianti DOCG, Señorío de los Llanos Verdejo, Gran Castillo Moscatel 2011, Quintade Azevedo Vinho Verde, Austrian Apple Grüner Veltliner, Castelforte Soave Colli Scaligeri, Il Papavero Pinot Grigio, Taylor's Select Reserve Port*.

Samamoodi kirjutatakse muutmata kujul juustunimed (sordi- või tootenimed): *Grana Padano, Parmigiano Reggiano, La Galette, Danablu Classic, Regina Blu, Bavaria Würzige, Valio Forte Classico, Old Dutch Master, Džiugas, Västerbottensost, Gudbrandsdalen, Red Leicester, Bleu D'Auvergne*.

Märkus. Eesti tootenimed kirjutatakse läbiva suurtähega, v.a liigisõna: *Lossivein, Põltsamaa Kuldne, Põltsamaa Tõmmu, Kirsisuudlus, Vaarikamusi, sulatatud juust Merevaik, Saare Light, Kuninga Gouda Argipäeva juust, Aura sinihallitusjuust.*

Valab Merlot'd, maitseb mozzarella't

Nimede käänamisel tuleb arvestada hääldust, millest oleneb ülakoma panek. Kui nime lõpp on kirjas ja häälduses sama, pole ülakoma vaja: Cambozola [kambotsoola] : *ostab Cambozolat*, Pinot Noir [pinoo nuuar] : *valab Pinot Noiri*, Cabernet Sauvignon [kabernee sovinjoon] : *joob Cabernet Sauvignoni*.

Ülakoma pole vaja ka siis, kui nimi lõpeb kirjas täishäälikuühendiga, mis hääldub ühe täishäälikuna, või kaashäälikuühendiga, mis hääldub ühe kaashäälikuna: Chardonnay [šardonnee] : *joob Chardonnayd*, Beaujolais Nouveau [nuvoo] : *Beaujolais Nouveau vein*, Chenin Blanc [blaan] : *Chenin Blanci maitse*, Camembert [kamambeer] : *Camemberti juust*.

Ülakoma lisatakse nime käänamisel siis, kui nime lõpposa kirjapilt ja hääldus tugevasti erinevad, st kui nimi lõpeb kirjas kaashäälikuga, aga häälduses täishäälikuga, või vastupidi, kirjas täishäälikuga, aga häälduses kaashäälikuga: Merlot [merloo] : *joob Merlot'd* (veinisort), vrd *kasvatab „Merlot'd“* või *'Merlot'd'* (viinamarjasort), Beaujolais [božolee] : *joob Beaujolais'd*, Syrah [siraa] : *naudib Syrah'd*, Viognier [vionjee] : *ostab Viognier'd*, Pinotage [pinotaž] : *klaas Pinotage'i*, Camargue [kam'arg] : *Camargue'i juust*, Gruyère [grüjeer] : *maitseb Gruyère'i*.

Tsitaatsõnu käänatakse alati ülakomaga: sõime *provolone't*, ostsime *cava't*, joob *tranquillo't*, *ciabatta* päikesekuivatatud tomati ja *mozzarella'ga*, lisa *mascarpone'le* maitsestatamata jogurtit.

Kitsejuust, valge vein, mustasõstraglõgi

Mitmest sõnast koosnevate juustu või veini märkivate keelendite kokku-lahkukirjutamisel tuleb järgida üldisi kokku- ja lahkukirjutamise reegleid.

Nii käibivad liitnimisõnadena (kus täiendosa märgib koostisainet, olulist lisandit, otstarvet, kuju vm) *astelpajuglõgi, marjavein, karusmarjavein, leedrivein, meevein, muskaatvein, palmivein, pihlakavein, ploomivein, puuviljavein, põldmurakavein, rabajõhvikaglõgi, riisivein, viinamarjavein, õunavein, kitsejuust, lambajuust, pühvlijuust, pühvli-mozzarella* (tsitaatsõna eraldatakse sidekriipsuga), *kohupiimajuust, krevetitoorjuust, köömnejuust, küüslaugujuust, nõgesjuust, pähklijuust, trühvlijuust, tuhajuust, vasaabijuust, ürdijuust, hallitusjuust, sinihallitusjuust, valgehallitusjuust, laabijuust, toorjuust, võidejuust, hiliskorjavein, jäävein, naturaalvein, piiritusvein, vahuvein, lepasuitsujuust, pöögisuitsujuust, hõögvein, pakivein, pudelivein, vaadivein, kerajuust, leibjuust, tükijuust, viilujuust, aastakäiguvein, lauavein, majavein, margivein, delikatessjuust, kvaliteetjuust, kvaliteetvein, koššervein, aperitiivvein, armulauavein, dessertjuust, dessertvein, magustoiduvein, kalavein, lihavein, fondüüjuust, salatijuust, suupistejuust*. Sellised sõnad ei ole tootenimed ja neid kirjutatakse üldsõnadele omaselt väikese tähega.

Kui täiendiks on nime ja nimisõna ühend, kirjutatakse see põhisõnast lahku: *India pähkli juust, Kreeka pähkli juust* (vrd *pähklijuust*). Mitme komponendi puhul kasutatakse sidekriipsu (asendab sõna ja): *õuna-aroniavein* (sisaldab õuna ja arooniat), *pihlaka-õunavein, jõhvika-mustikavein, õuna-põldmarjavein, rummi-pähklijuust, metsmustika-mustasõstraglõgi*.

Omadussõna (ja omadussõna funktsioonis käibiv kesksõna) kirjutatakse nimisõnast tavaliselt lahku: *valge vein, punane vein* (selle kõrval saab kasutada ka liitsõna, kus täiendosaks on omadussõna lühenenud tüvi *puna-*: *punavein*), *roosa vein, kuiv vein, poolkuiv vein, magus vein, lahja vein, kange vein, kangendatud¹ vein, kõva*

¹ Kui veini tehakse selle alkoholisisaldust suurendades kangemaks, siis sobib kasutada sõna *kangendama*. Sarnassõna *kangestama* tähendab 'jäigastama, kangeks, paindumatuks tegema'.

juust, poolkõva juust, pehme juust, noor juust, vana juust, laagerdunud juust, valmimata juust. Omaette mõiste korral kirjutatakse kokku: *mahevein, mahejuust* (valmistatud puhtast, keemiliselt töötlemata toorainest), vrd *mahe vein, mahe juust* (maitselt või lõhnalt mitte liiga terav või vänge).

Kui omadussõna ja nimisõna ühend on täiendiks, kirjutatakse see omaette tähenduse korral järgneva nimisõnaga kokku: *mustasõstravein, mustasõstraglögi, mustasõstra-vaarikavein.* Kirjutamist võib mõjutada ühendi esinemissagedus ja omadussõna liide, nt *line-liiteline* omadussõna kirjutatakse lahku: *roheline pesto juust, ne-liiteline* olenevalt ühendi sagedusest ka kokku: *punasesõstravein, õuna-punasesõstravein*, aga nt *punase pesto juust* pigem lahku.

Tegusõna *tud*-kesksõna ja nimisõna ühendi kõrval saab kasutada liitsõna, mille laiendiks on tegusõna tüvivorm: *riivitud juust* ja *riivjuust, grillitud juust* ja *grilljuust, gaseeritud vein* ja *gaseervein*, või tegusõnale aluseks olnud nimisõnatüvi: *suutsutatud juust* ja *suitsujuust, viilutatud juust* ja *viilujuust.*

Oma Keel 2018, nr 1